

УДК 322 (477): 37.035.6

Буган Ю. В.,

доцент кафедри менеджменту і методології освіти

ТОКІШПО

ЄДНІСТЬ ЦЕРКВИ, ОСВІТИ І ГРОМАДСЬКОСТІ В ДУХОВНО-НАЦІОНАЛЬНОМУ СТАНОВЛЕННІ МОЛОДІ

Судилося Україні постати незалежною на розламі тисячоліть з його глобальними деструкціями, на румовищі кількасот літнього загниваючого організму імперії зла. "Стартом з руїн космодрому" образно і точно назвала двадцять років тому Оксана Пахльовська початок української державності і дала вичерпну характеристику тогочасного громадянського, економічного, духовного і культурного становища українства з проекцією і векторами в сьогодні.

Сьогодні вже отримало поспішне означення песимістів як п'ятнадцятиліття втрачених можливостей. Воно масовано-тотально проводиться через ЗМІ, звучить на побутових рівнях, його вбивають у свідомість поспільства відомі політики і державці вищого рангу. Художньо і емоційно мислячі люди покликають на допомогу Шевченкову візію-пророцтво "в огні окраденої України". Зрозуміло, що втрачаються при цьому оптимізм і бажання не тільки чину в ім'я держави і нації, але й звичайна воля до життя і праці.

Разом із тим кожного, хто причетний до духової організації суспільства, в тому числі і насамперед освітян, спонукає до реального аналізу суспільного становища в континіумі національно-історичного та світового досвіду насамперед пошуки конструктивної консолідувальної ідеї та реальних можливостей для її ужиттєвлення. Для цього створює достатні передумови відкритість сучасного суспільства, введення в рецепцію широкого громадянства раніше недоступних ідей, фактів, оцінок, тощо. Насамперед маю на увазі доступність для кожного, "хто має очі і вуха", появу на громадянсько-духовній арені такої потужної життєтворчої і гуманістичної сили як релігія, а також досягнення вітчизняної історіософії та державницької думки.

Дехто вважає одним із щасливих парадоксів історії, що саме Україна може сьогодні показати світові зразок прагнення духовності, готовності сприйняти християнську мораль у реальне суспільне щоденне буття. Але це, вважаю, моральна і державно-історична закономірність, традиція національного духу, тяглість якої була тільки насильницьки перервана, була зниклою, але незнищеною. Генетично іманентна здатність українського народу сприйняти християнську мораль була, як зазначав Іван Огієнко [8, с. 12], тим підґрунтям, котре витворило національний варіант християнської віри нашого народу (Нині його вважають феноменом, одною з тих національно-державницьких ознак, котра не тільки відчиняє двері Україні в Європу, але й на тлі всезагальної духовної кризи європейської спільноти ставить Україну на одне з чільних місць).

Християнська доктрина, як відомо, виявилася досить сприятливою для розбудови колишніх історичних державних інституцій. Українську державницьку ідею вона супроводжувала з часу своєї появи на Русі, була основним дієтворчим фактором виникнення і тривання української державності. Також "християнська релігійна

ідеологія стала на Русі могутнім фактором формування ідеї громадянського суспільства" [2, с.19].

Разом із тим вона мала потужний вплив на формування нової західноєвропейської культури. Як зазначає Іван Мірчук, "християнська релігія з її глибоким ідейним змістом, з всебічно розвиненим ритуалом, докладно розвиненою ієрархією, мистецьки витонченими формами зовнішнього виразу дала підставу для вищого культурного розвитку, в'язала в одну організаційну цілість відсередкові суспільні сили" [10, с. 249]. Нижче зупинимось на сучасних державотворчих параметрах цих ознак.

Одним із перших теретично ґрунтовно розробляв питання співвідношення християнського і національного ідеалів української людини Володимир Янів. Він підкреслював той важливий фактор, що в реальному житті вищі виховні ідеали поєднуються, наголошував на необхідності врахування етнопсихологічних ознак при вихованні, бо вони - запорука збереження національної самобутності народу.

Зауважимо, що діяльність майже всіх або й всіх видатних українських державців мала повнозначним підґрунтям українську церкву і навпаки видатні церковні діячі були націєтворцями й державотворцями в найповнішому розумінні поняття. Перелік відомого зайняв би надто багато часу. Тому наводжу лише вислів святішого митрополита Андрея Шептицького: "Могутньою та запевняючою щастя всім громадянам організацією може бути батьківщина тільки тоді, коли не буде цілістю, зложеною штучно з різних і розрізнених частин, а подібним до моноліту організмом, себто тілом, оживленим одним духом, що з внутрішньої життєвої сили розвивається".

Тут доречно зауважити, що саме церкві на Україні належить історично пріоритет розуміння ролі освіти в державотворенні та духовному розвитку суспільства. Ми, на жаль, тільки починаємо освоювати на інформативному рівні, скільки зроблено християнською церквою на Україні для формування освіченої нації. Перелік мав би стати темою дуже широких читань.

Церква в умовах деморалізації державницьких структур, насамперед чиновницьких, в умовах проголошеної державою на хвилі популізму так званої "багатовекторності" нині стала єдиною. інституцією, що продукує людині надію на порятунок, а церковний храм - чи не єдиним місцем, де мають до себе рівне ставлення високий достойник і рядовий чиновник, державець, політик і простий член поспільства, багатий і бідний, де мають змогу відчути себе рівними, поєднатися спільним чуттям і ідеєю.

Справжні параметри функціонування церкви, її триумфальну ходу на жаль, ЗМІ висвітлюють тільки фрагментарно, затоплюючи шпальти і екрани яскравим, але минушим і короткочасним матеріалом. Але ми бачимо час від часу величезну кількість людей у храмах (і не тільки святковими днями), спостерігаємо все більше триумфальне наближення духовності до людських сердець через появу величних храмів, на обличчях молодят, що вінчаються, личках дітей під час церковних чи в світських умовах спільних духовних розважань.

Церква нині залишається єдино послідовною в своїй діяльності інституцією, яка цілеспрямовано втілює духовність у найрізноманітніші сфери сучасного буття. Тож на часі мова про єдність у розбудові суверенної новочасної України традиційних суспільно-державницьких національних начал: церкви, освіти, громадсько-політичних інституцій та об'єднань.

В змісті, формах діяльності сучасної церкви відбито кращі традиції минулого і новітніші осяги організації духовно-просвітницької і національно заангажованої роботи з молоддю. Відзначаються вони, слід сказати, великою і цікавою шкалою, дослідити яку не завадило б шкільному виховництву. Створені і життєздатно функціонують численні товариства, молодіжні

організації, проводяться акції, важливість і ціна яких ще, безперечно, будуть належно поціновані. Проводиться своєрідний "всеобуч" освітян, зокрема на організованих при обласному інституті післядипломної педагогічної освіти курсах катехизації. Видаються часописи. Масово розповсюджується релігійно просвітницька література.

Однак до часу ця робота мала і продовжує мати секулярний, децю особний характер, йде своїм окремим руслом. Його течія лише вряди-годи перетинається з діяльністю освітян, громадських та політичних організацій по формуванню новочасного гуманного суспільства з належним рівнем духовності, моралі та етики стосунків. Ширше поспільство, сприймаючи як належне діяльність церковних інституцій і громад, духовно і організаційно не включається в неї або ж включається надто повільно.

Мотивації такої інертності, відсутності дієздатного контакту між школою і церквою у виховництві дуже різноманітні. Але головною, на наш погляд, була неготовність освітньої інтелігенції співпрацювати на належному рівні, насамперед відсутність належних знань про духовну місію християнства, церкви, знання глибинної суті понять сакрального характеру, без чого будь-яка акція сприймається на побутовому рівні.

Це вкупі з живучими рудиментами атеїзму породжувало тенденції, окремі з яких проступають і зараз досить виразно: від посилення відокремленості церкви і держави і до абсурдних нарікань на недостатню участь церкви в поліпшенні економічного становища широких мас.

Причиною тому суспільний контекст другого десятиліття української державності. На духовних просторах, відкритих для світу, зіткнулося дві потужних супротивних хвилі: національного і релігійного відродження, характерна для старшого покоління, і бездуховна каламуть відпрацьованої попкультури західного зразка, розрахована на молоде покоління і тому особливо загрозлива.

Образ супермена в іномарці з порожніми жорстокими очима "надлюдини", з обов'язковим "мобільником", зі зброєю чи залізними кулаками, серед кривавих плям і повержених тіл супротивників, напівроздягнені хлопці і дівчата, що конвульсивно корчаться під тупо одноманітний ритм і безконечно повторювані декілька пустопорожніх слів-суржиків, розтиражовані співаки - дивовижна суміш екстравагантності і безголосся - здавалося, вже мали б остаточно скалічити уявлення молоді про світ і людину, якби не здорове начало народної моралі, що збуває цю пошесть то влучним анекдотом, то спротивом естетично наолаштованої ментальності.

Але й втрати чималі. І це сумна реальність. Школа, на жаль, не була і не є в спроможності протистояти належно цій навалі. Насамперед неспівмірністю багатьох фінансованих ЗМІ з їх видовищним яскравим феєрверком і бідністю засобів, котрими володіє шкільництво. По-друге, і мусимо нарешті це визнати, існує неспівмірність творчої прогресивної потуги, динаміки фахового пошуку і варіативності мислення учительства та ортодоксальної заангажованості освітянського чиновництва в змісті ідеологічного мислення, імперативному характері стосунків з учительством і ставленні до рядового вчителя, в неадекватно завищеному розумінні своєї ролі в освітньому процесі.

Захищений державою чиновник від освіти не поставлений в умови конкуренції, професійного змагання за право навчати, бути попереду. Зациклений на всеїдині контролюючій функції, однак бачить себе центром і умовою освітнього, а значить і суспільного прогресу. Всі інші служби, в тому числі й насамперед найвартісніші - методичні -, бачаться в таких умовах лише додатком, помічною силою в контролі вчителя. Якщо врахувати, що кадрові питання вирішуються іноді навіть у гірших вимірах, ніж давніше, не винятками є

елементи протекціонізму, випадковості, нефаховості, некомпетентності. Уможливленоється за таких обставин прецедент гальмівного ефекту саме тих структур, які мали б очолити освітанство на шляху задекларованого процесу переведення суспільства з парадигми "людина освіти" в парадигму "людина культури". Збитків від цього, на жаль, ніхто і ніколи не міряв.

Вадить, звичайно, мала рухливість змінної домінанти характеру і змісту офіційних шкільних навчально-виховних програм, котрі все виразніше вступають у протиріччя з вимогами часу і самим його духом. Не вдаючись далі до аналізу цієї наболілої, і далеко не вузько фахової проблеми, зауважимо принагідно, як вона вирішується в світовій практиці.

Не претендуючи на абсолютність розуміння проблеми, вважаю необхідним задекларувати саме таке бачення ідейно-виховної роботи в школі. Суспільство наше називають неструктурованим, а отже незрілим у громадянському розумінні. Це породжує середовище для політики аморальної і аморальних політиків, котрі своє становище використовують далеко не для суспільного розквіту і блага людини. Залучення молодого покоління до серйозної громадянської, в тому числі й партійної роботи уможливить приплив свіжих, морально чистих, незіпсутих сил до роботи на суспільній ниві, сприятиме прискоренню процесів формування громадянського суспільства на демократичних засадах і основах християнської моральності.

З знайомства з працями Святішого Отця Івана Павла II, бачимо, що з них постає поруч із осягненням найглибших християнсько-євангельських істин дивовижне розуміння суспільних ситуацій сучасності, глибоке розуміння ролі християнства і релігії в сучасному світі, гнучкість мислення і довершеність способів екстраполяції вчення Христа для формування сучасної людської спільноти на високих засадах християнської моралі [11].

Єдність релігійного і громадянського проходить крізь усе, про що веде мову Святіший Отець. Він проповідує повернення до духовності у всіх сферах громадянського не як секулярний факт, а як глобальне явище світового масштабу, новий його виток у континуумі світової цивілізації. Миряни за його поняттями беруть участь у потрійному уряді Христа: пророчому (світоглядному), царському (державницько-громадянському та священницькому (ідейно-моральному)). Через форми світського життя розкривати прояви зла, утверджувати правду перемагати самі в собі душевні фізичні лінощі, це значить утверджувати святість у світському житті, в щоденних турботах учасників людського суспільства.

Постає під впливом цього розуміння, що ми поки-що на стадії примітивного, часткового, неповного і неглибокого розуміння християнської моралі як духовного стану "про неділю", а не для щоденних буднів, як такого, що його належить дотримуватися лише в дискурсі безпосередніх молитви чи в храмі святкового дня.

Власне, такий рівень нашого усвідомлення християнської моралі й стає на перешкоді всеосяжного зв'язку з церквою школи і громадсько-політичних інституцій, зокрема партій, у важливій справі формування суспільства на засадах християнської моралі. Досягнення такої єдності, без сумніву, полягає в глибшому взаємному пізнанні всіх, хто волею громадянського обов'язку покликаний формувати суспільство. А прагнення такого пізнання вже само по собі також належить до християнських чеснот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Арендт А. Становище людини / Анна Арендт. – Львів: Літопис, 1999. – 255 с.
2. Бобак М.І. Християнська основа ідеї громадянського суспільства в українській культурі.- Християнство і культура. Матеріали міжнародної наукової конференції/ М.І. Бобак. –Київ –

Тернопіль – 1998. -С.17-20.

3. Герета, І. Українська греко-католицька церква та українська культура / І. Герета // Релігія і церква в національному відродженні України. – 1993. – С. 15-21.
4. Гринів Олег. Співвідношення християнського і національного ідеалів української людини в дослідженнях В. Янева / Олег Гринів // Народна творчість та етнографія. 2000. № 4. С. 117-122.
5. Демська Леся. Міф "кінця світу" у західноєвропейській культурі // Урок української. - Ч. 1. - 2001 р. - С. 51 - 54
6. Карась А. Християнство, західна цивілізація і соціальна трансформація України /А. Карась// Київська церква. - 2000. - № 5 (11). - С. 40-44
7. Костомаров М. Книги бугтя українського народу // Слов'янська міфологія.-К.-1990
8. Липа, Ю. Призначення України / Ю. Липа. – Львів : Просвіта, 1992. – 270с.
9. Іларіон, Митрополит Дохристиянські вірування українського народу : історично-релігійна монографія / Митрополит Іларіон. – Репр. вид. 1965 р. – К. : Обереги, 1994. – 424с.
10. Мірчук, І. Історія української культури / І. Мірчук//Петров, В. Українська література / В. Петров, Д. Чижевський, М. Глобенко. – Мюнхен-Львів : Фенікс Лтд, 1994. – 380с. – (Підручники).
11. Покликання і місія мирян: Післясинодальне апостольське повчання святішого отця Івана Павла II.- Львів. - 1998
12. Рахманний, Р. Роздуми про Україну: Вибрані есеї та статті 1945-1990 /Р. Рахманний. – К. : Просвіта, 1997. – 692с.
13. Рибачук М. Ієрархізація зв'язку християнства і культури // /М.Рибачук. Київська церква. - 2000. - Ч. 1 (7). - С. 33 — 35